

MANIFEST 2040-IN-WORDING *aprilversie*

Nederland blijft veranderen. Steden en landschappen veranderen mee. Dat doen we zelf. Dus kunnen we er zelf voor zorgen dat Nederland er in 2040 nog beter voorstaat dan nu. Dat vraagt om samenwerking en vertrouwen tussen de vele mensen en organisaties die bijdragen aan de ontwikkeling van onze fysieke omgeving. Ieder werkt vanuit de eigen ambities en verantwoordelijkheden. Maar om met z'n allen aan dezelfde toekomst te werken, is wel een gemeenschappelijke en gedeelde richting nodig. Welke richting dat is, is een politieke keuze. Die keuze is nu nodig. Want Nederland in 2040, daar wordt nu al aan gewerkt.

Opgaven

1. Transformeer de energievoorziening
2. Versterk stedelijke netwerken
3. Zorg voor een gezonde leefomgeving
4. Versnel en innoveer de wateraanpak
5. Integreer technologie en ruimte

Ontwikkelingsprincipes

1. Vergroot de leefbaarheid
2. Benut de maatschappelijke energie
3. Behoud en creëer landschappelijke waarde
4. Hergebruik vrijgekomen ruimtes
5. Smeed coalities

Acties en actiehouders

1. Het aardbevingsgebied in Groningen
2. De cleantechregio Apeldoorn-Deventer-Zutphen
3. IBA Parkstad
4. Healthy Urban Living in de regio Utrecht
5. Smart city Eindhoven/Brabantstad

www.wiemaaktnederland.nl

www.wijmakennederland.nl

2015, Jaar van de Ruimte

Het Jaar van de Ruimte is een jaar van dialoog over de ruimtelijke toekomst van Nederland. Die dialoog vindt online plaats en bij vele uiteenlopende evenementen in het land. Het Jaar van de Ruimte is begonnen als een informeel initiatief van [een aantal vakgenoten](#) die elkaar vonden in de wens om gebruikers van de ruimte beter bij de ruimtelijke ontwikkeling te betrekken. Inmiddels is het netwerk uitgedijd tot tientallen organisaties en duizenden personen. Als basis voor de dialoog dient een 'openingsbod', gepresenteerd op 15 januari, met daarin drie opgaven en vijf ontwikkelingsprincipes voor 2040 ([lees hier](#)). Dat openingsbod werken we uit tot een levend 'Manifest 2040', te presenteren op 15 december. Dat doen we aan de hand van de dialoog en de evenementen in 2015. We oogsten vier keer. De oogst bespreken we [online in de openbare community's](#) die speciaal voor het Jaar van de Ruimte zijn gevormd, en bij een bijeenkomst in steeds een andere regio (Jaar van de Ruimte on Tour). De resultaten verwerken we in het 'Manifest 2040-in-wording'.

Deze aprilversie van het Manifest-2040-in-wording bevat de eerste oogst en de resultaten van de eerste bijeenkomst van het Jaar van de Ruimte on Tour, op 8 april in het Groningse Loppersum. Het volgt het ritme van zowel het openingsbod als het Manifest 2040:

- een aantal **opgaven**: onvermijdelijke opgaven die hun invloed hebben op het ruimtegebruik en waarvoor ruimtelijke ontwikkelingen een deel van de oplossing kunnen zijn,
- een aantal **ontwikkelingsprincipes** die vooral samenhangen met de waarden die in de fysieke omgeving zelf besloten liggen, en met de manier waarop de ruimtelijke ontwikkeling gestalte krijgt,
- een aantal **acties met actiehouders**: organisaties die beschikken over doorzettingskracht en die op 15 december 2015 op het podium zullen staan van de slotmanifestatie van het Jaar. Zij laten zien hoe ze nu al werken en na 2015 verder zullen werken aan Nederland in 2040.

M
A
A
K

R
U
I
M
T
E

De publicatie Maak Ruimte ([download hier](#)), samengesteld door de Vereniging Deltametropool, bevat facts and figures over de twaalf onvermijdelijke opgaven die we ophaalden tijdens de voorbereidende bijeenkomsten en gesprekken voor het Jaar van de Ruimte. Er staan grote kaarten in die Nederland steeds in een ander perspectief laten zien, kenmerkend voor de betreffende opgave. Ook bevat het een foto-essay van Yorit Kluitman, die Nederland op zijn racefiets doorkruist op zoek naar de ruimte van de tussensteden.

Leren luisteren

- Gezegd in Loppersum bij het Jaar van de Ruimte on Tour:
- "Zodra de overheid luistert naar de mensen wordt het mooi."
- Maar (ook gezegd in Loppersum):
- "Ik dacht dat we in dialoog zouden gaan, maar de planologen gaan gewoon door met hun debat."

Opgave #01 Transformeer de energievoorziening

[Openingsbod 15-1-2015] Eind 2013 is met het nationale Energieakkoord een stap gezet naar een schone toekomst. Kern van het akkoord zijn breed gedragen afspraken over energiebesparing, schone technologie en klimaatbeleid. Er is veel voor nodig om de doelen te bereiken. Ook ruimtelijk. Keuzes in het ruimtegebruik kunnen in belangrijke mate bijdragen aan de noodzakelijke energiebesparing. Onvermijdelijk leidt het opwekken van hernieuwbare energie tot een aanzienlijk transformatie van het landschap. Zonnepanelen en windmolens zullen het aanzien van het land meer dan nu bepalen, net als internationale hoogspanningsleidingen en voorzieningen voor de opslag van energie. Hoe gaan we daar stedenbouwkundig en landschappelijk mee om?

Energie staat met stip op één in de lijst met onvermijdelijke opgaven. Dat kwam onmiskenbaar naar voren tijdens het door Platform31 georganiseerde verkiezingsdebat, met provinciale lijsttrekkers uit alle hoeken van het land ([beluister het debat hier terug](#)). De

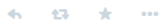

jvdr2015
@jvdr2015

Volg je nu

We zitten op kantelpunt wat betreft energietransitie: we moeten nu doorpakken en alles uit de kast is de enige route

urgentie is alleen maar groter geworden nu pijnlijk duidelijk wordt dat onze eigen aardgasvoorraad niet alleen eindig is, maar dat de exploitatie ook grote schade toebrengt aan het winningsgebied en omgeving. Tegelijk stellen we vast dat de geopolitieke relatie met de traditionele leveranciers van gas en olie (Rusland en de Arabische wereld) verre van stabiel is. Tijdens Jaar van de Ruimte on Tour in Loppersum kwam naar voren dat de ruimtelijke ordening veel meer kan betekenen dan inpassing alleen. Ruimtelijke kansen kunnen richting geven aan de transformatie: aan de inzet van de verschillende duurzame bronnen,

aan de koppeling met andere opgaven. Technologische ontwikkelingen, financiële sturing en omgevingsbeleid kunnen elkaar veel meer dan nu versterken. Waarbij gewaarschuwd werd voor 'te groot denken': kleinschalig initiatief is weliswaar niet genoeg voor de noodzakelijke energietransitie, maar je kunt er ook niet buiten, want het vormt de maatschappelijke voedingsbodem. Het is een vraag voor de community *Nederland Kringloopland*: hoe kunnen ruimtelijk beleid, energiebeleid en de technologische ontwikkeling elkaar zodanig versterken dat er een versnelling komt in de energietransitie? Wie is daarvoor aan zet?

Transformeer de energievoorziening

Eind 2013 is met het nationale Energieakkoord een stap gezet naar een schone toekomst. Kern van het akkoord zijn breed gedragen afspraken over energiebesparing, schone technologie en klimaatbeleid. Er is veel voor nodig om de doelen te bereiken. Ook ruimtelijk. Veel meer dan nu zullen energievoorzieningen het aanzien van het land bepalen. Maar landschappelijke of stedenbouwkundige inpassing alleen is een magere ambitie. Hoe kan ruimtelijk beleid richting geven aan de energietransitie, en samen met het energiebeleid en de technologische ontwikkeling een versnelling bewerkstelligen? En wie is daarvoor aan zet?

Agenda
Stad

Stad & energie

Opgave #01 Transformeer de energievoorziening (2)

www.wijmakennederland.nl

Kringloopland Transformeer energievoorziening

 GEPLAATST DOOR:
DAPHNE KOENDERS
REDACTEUR, PROGRAMMAMAKER EN ONDERZOEKER BIJ RUIMTEVOLK.
DO 9 APR

MEEST BEDISCUSSIEERDE BIJDRAGEN

HOE KRIJGEN EN HOUDEN WE STEDEN CONCURREREND?
ma 23 mrt
door Charlot Teng

HOE LATEN WE EEN STAD KLEINER GROEIEN?
ma 30 mrt
door Charlot Teng

WATERBEHEERDER ALS LANDSCHAPBEHEERDER?

VERSLAG: ENERGIETRANSITIE NOG BLINDE VLEK IN DE RUIMTELIJKE ORDENING

De energietransitie blijft in de ruimtelijke ordening vaak onderbelicht en de ruimtelijke sector moet dit doorbreken. Ook moet de ruimtelijke ordening meer rekening houden met de energievraag in ruimtelijke projecten en de kansen grijpen die er in Nederland liggen. Dit zijn de belangrijkste uitkomsten van de energietafel tijdens het de eerste bijeenkomst van de Energy and Urban Planning Tour, die woensdag 8 april in Loppersum w...

Tijdens de bijeenkomst werden vijf prof...

*“Warmte kan zes keer worden benut. Maar dan moeten de leveranciers en gebruikers van restwarmte wel bij elkaar in de buurt zitten. Dat is een opgave voor de ruimtelijke ordening.”
Ferry van Kann, Rijksuniversiteit Groningen, Loppersum 8 april 2015*

Opgave #02 Versterk stedelijke netwerken

[Openingsbod 15-1-2015]

Versterk de internationale positie

Het zijn in toenemende mate de stedelijke regio's die de concurrentiekracht en de productiviteit van Nederland bepalen. Onze drie grootste stedelijke regio's (de noordelijke en zuidelijke Randstad en de regio Eindhoven) huisvesten de meeste buitenlandse bedrijven en zijn goed voor meer dan de helft van de export. Om die positie op lange termijn te bestendigen, is het nodig om de stedelijke economieën beter met elkaar te verbinden. Om kennis en voorzieningen te delen. Om duurzamer te verstedelijken, op een manier die de agglomeratiekracht versterkt, die aansluit bij de vraag en bij het aanbod op de arbeidsmarkt. Zo kan Nederland, met zijn vele steden in een groen landschap, soortgelijke schaalvoordelen bereiken als Parijs, Londen en andere aaneengebouwde metropolen.

'Versterken van de internationale positie' is en blijft een onvermijdelijke opgave. In een internationale economie is het een voorwaarde voor economische groei. Maar het is de vraag of iedereen kan meedoen met die groei. Er tekenen zich scheidslijnen af, zowel in de stad als in het land. In de stad lijkt sprake van toenemende verschillen tussen bevolkingsgroepen, economisch en cultureel. Op regionaal niveau hebben sommige gebieden te maken met krimp, niet alleen kwantitatief (een teruglopend bevolkingsaantal), maar ook kwalitatief (relatief goed opgeleide mensen trekken uit de krimpregio's weg). Aan de community *Nederland Eén grote stad* de vraag: hoe kunnen we groeien en tegelijk waken voor een toenemende ongelijkheid? Tot op welke hoogte hebben we ongelijkheid te accepteren, en welke kansen hebben wijken of regio's waar geen groei of minder groei in zit? Uit de mond van UvA-hoogleraar Zef Hemel klonk bij de eerste Ruimteverkenning in de Metropoolregio Amsterdam de oproep om de 'opslingering van Amsterdam' niet af te remmen onder het mom van verdelende rechtvaardigheid ([lees hier](#) Hemels verslag).

Versterk stedelijke netwerken

Het zijn in toenemende mate de stedelijke regio's die de concurrentiekracht en de productiviteit van Nederland bepalen. Om die positie op lange termijn te bestendigen, is het nodig om de beste omgeving te creëren voor innovatie en de uitwisseling van kennis. Dat vraagt om een betere verbinding tussen stedelijke economieën en aantrekkelijke en goed bereikbare interactiemilieus. Wat is daarvoor nodig? Is er aanvullende actie nodig om het economisch voordeel voor iedereen bereikbaar te maken – en van wie? In hoeverre hebben we een groeiende ongelijkheid te accepteren, tussen regio's, tussen wijken en tussen huishoudens?

**Agenda
Stad**

Stad & economie

Het 'versterken van de economische positie' van stedelijke netwerken leidt op ten minste drie punten tot vervolgvragen. Een sterke economische positie ontstaat onder meer door een grote innovatiekracht. Innovatie is gebaat bij interactie. Hoe bouwen we in deze stedelijke netwerken aan aantrekkelijke interactiemilieus, waar kennis wordt uitgewisseld en

Opgave #02 Versterk stedelijke netwerken (2)

innovatie van de grond komt? Wat zijn de vragen die deze interactiemilieus stellen aan de inrichting van steden en regio's? Dat zijn vragen voor de community *Nederland Productieland*.

Ook een betere integratie van stad en infrastructuur is onderdeel van deze opgave. In februari publiceerde GO Spoor, een community buiten het Jaar van de Ruimte, haar [manifest \(pdf\)](#) met tien boodschappen voor spoor en stad, gericht op wederzijdse versterking. Community *Nederland Netwerkland*, hoe kunnen we ervoor zorgen dat infrastructuur en het omliggende gebied beter op elkaar aansluiten?

En, ten derde, het versterken van stedelijke netwerken mag dan een onvermijdelijke opgave zijn, de vraag blijft welke netwerken dan precies. Daarvoor tekenen zich verschillende modellen en keuzen af. Alle kaarten op Amsterdam? Of op een aantal kleinere

metropoolregio's? En welke positie hebben de middelgrote steden dan? Of is Nederland één grote stad? Om investeringen effectief in te zetten, is een gedeeld beeld.

De conclusies zijn nog niet allemaal helder, maar duidelijk is dat 'versterken van de internationale positie' een te eenzijdige omschrijving van de opgave is. We noemen deze daarom nu 'versterken van de stedelijke netwerken'.

Donderdagavond 30 maart 2015, Vinex Voorbij, Pakhuis de Zwijger in Amsterdam

“Cruciaal is de vraag hoe de grote en ‘verbindende’ middenklasse zich gaat ontwikkelen. Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, waar zich een polarisatie aftekent tussen hogeropgeleiden enerzijds en lager- en middelbaar opgeleiden anderzijds, kunnen ertoe leiden dat de middengroep kleiner wordt (*the squeezed middle*) waardoor de kloof tussen de twee uiterste sociale klassen groeit.”

[Artikel RUIMTEVOLK](#) 17 maart 2015

Opgave #03 Zorg voor een gezonde leefomgeving

[Niet opgenomen in Openingsbod 15-1-2015]

De inrichting van de stad kan mensen helpen om gezonder te leven. Een omgeving die uitnodigt tot beweging, ontspanning en ontmoeting helpt tegen typisch stedelijke aandoeningen zoals stress en obesitas. Groen helpt daarbij, en biedt bovendien verkoeling bij hittegolven, die in de stad nog heter uitpakken dan elders. In de startbijeenkomst werd gepleit

voor *health & safety deals*. Daarin zouden ook andere gezondheidsaspecten kunnen worden opgenomen, zoals de geestelijke gezondheid en de gevolgen van de vergrijzing.

“Al die aandacht voor voedsel en bewegen is typisch urban. Bij ons in de graanrepubliek halen we ons eten uit de supermarkt.”
Statement tijdens ‘Jaar van de Ruimte on Tour’, 8 april 2015 in Loppersum

In de stad heeft een gezonde leefomgeving een bijzondere urgentie, maar de opgave

beperkt zich daar uiteraard niet toe. Bij het ‘Jaar van de Ruimte on Tour’ in Loppersum werd opgemerkt dat de gezondheid beter geholpen is met een schonere lucht en minder

“Je weet toch dat *fastfood* niet goed voor je is?’ Seidell maakte afdoende duidelijk dat dat te eenvoudig is. Het probleem is razend ingewikkeld en zit in de omgeving, niet in de mensen. De fysieke omgeving deugt niet, de voedselomgeving van arme mensen schiet tekort. Net als Samuel Sarphati moeten we de stedelijke omgeving veranderen.”
Zef Hemel op [zijn weblog](#) over de Amsterdamlezing van Jaap Seidell, 6 maart 2015

lawaaioverlast. Met het *beschermen* van de gezondheid dus, en minder met het *bevorderen* van de gezondheid via de leefstijl. Het RIVM noemt nog twee andere relaties tussen de gezondheid en de omgeving: de zorg (hoe werkt het zorgstelsel door in de omgeving) en de duurzaamheid (waaronder de energietransitie en de circulaire economie). Waar ligt de prioriteit? En hoe leggen we de koppeling met de niet-ruimtelijke componenten die óók nodig zijn, om vanuit de ruimtelijke ontwikkeling effectief aan de gezondheid te kunnen bijdragen?

Zorg voor een gezonde leefomgeving

De inrichting van de stad kan mensen helpen om gezonder te leven. Meer groen dat uitnodigt tot beweging en ontmoeting, goede en veilige fiets- en wandelroutes. En stadslandbouw die het bewustzijn over voeding vergroot. Dit type maatregelen kan ook stressverschijnselen terugdringen en verkoeling bieden bij hittegolven, die in de stad nog heter uitpakken dan elders. Maar waar in de stad is ruimte voor extra groen? We willen ook zoveel mogelijk *in* de stad bouwen, in plaats van in het landschap. En wat moet er nog meer gebeuren om van ‘een gezonde leefomgeving’ te kunnen spreken?

**Agenda
Stad**

Stad & armoede

Opgave #04 Versnel en innoveer de wateraanpak

[Openingsbod 15-1-2015]

Integreer ruimte en water

Er is een nationaal Deltaprogramma vastgesteld. Dat stippelt de route uit om het land te beschermen tegen overstromingen en om genoeg zoet water aan te kunnen bieden, ook op de lange termijn. Het gaat óók over het ruimtegebruik. Veranderingen in het watersysteem raken daarnaast de manier waarop we met de ruimte omgaan. De kansen voor natuurontwikkeling, de manier waarop infrastructuur kan worden ingepast, de producten en diensten die de landbouw kan aanbieden – het hangt er allemaal mee samen. We kunnen toekomstige generaties bovendien niet opzadelen met vormen van ruimtegebruik die leiden tot onevenredige schade bij een mogelijke overstroming. Het is een opgave voor velen om deze uitgangspunten om te zetten in uitvoerbare, geïntegreerde lokale projecten, die de waterveiligheid dienen en tegelijk bijdragen aan de kwaliteit van de ruimte en het milieu in ons land. Ook in de stad, waar oppervlaktewater en groengebieden effectieve wapens zijn in de strijd tegen wateroverlast en hittestress.

‘Integreer ruimte en water’, luidt een van de opgaven in het openingsbod. Maar ‘ruimte = water’, tweette Henk Ovink (onlangs benoemd tot ‘watergezant’) naar aanleiding van de deelsessie bij de startbijeenkomst. Om daaraan toe te voegen: ‘noodzaak voor verandering, samen maken we de toekomst nu!’ En die verandering is breed. De wateropgave vraagt om een breder besef van de reikwijdte van het watersysteem. Het gaat om rivieren en meren, om dijken en duinen, maar ook om de afwatering en de leefbaarheid in de stad, om grondwaterpeilen en de duurzame beschikbaarheid van voldoende zoetwater. Zelfs het plaveien van een groene tuin heeft gevolgen voor het watersysteem. De klimaatverandering vraagt om versnelling en innovatie; technisch, ruimtelijk, beleidsmatig en zelfs cultureel (zodat ook bewoners zich betrokken weten bij de wateropgave). *Groenblauw Nederland*: wat is de kern van die innovatie en versnelling?

Versnel en innoveer de wateraanpak

Er is een nationaal Deltaprogramma vastgesteld. Dat stippelt de route uit om het land te beschermen tegen overstromingen en om genoeg zoet water aan te kunnen bieden, ook op de lange termijn. Daar is innovatie voor nodig. Technisch, maar niet alleen dat; ook ruimtelijk, beleidsmatig en zelfs cultureel, zodat de inwoners van Nederland zich ook persoonlijk betrokken weten bij het watersysteem. De opgave is om te bouwen aan een watersysteem dat alom gekend, gezien en begrepen wordt. Een systeem dat doorwerkt tot in de tuinen en plantsoenen én waarmee we internationaal aan de weg kunnen timmeren. Waarin zit de kern van de innovatie en versnelling die we zoeken? Welke zijn de logische vervolgstappen op het vastgestelde Deltaprogramma?

Agenda

Stad

Stad & klimaat

Opgave #04 Versnel en innoveer de wateraanpak (2)

Judith Westerink @JudithWesterink · 23 mrt.

Hoe maak je #klimaatverandering relevant voor mensen in steden, zodat ze zelf iets kunnen doen? #groen #jvdr2015 bit.ly/1C4j7vz

RETWEETS

2

14:40 - 23 mrt. 2015 · Details

The screenshot shows the website 'WIJ MAKEN NEDERLAND!' with a navigation menu: BIJDRAGEN, PERSPECTIEVEN, OPGAVEN, LANDMAKERS, JAAR VAN DE RUIMTE. There are two tabs: 'Groen Blauw' and 'Ruimte = water'. A profile card for Henk Ovink, Watergezant, is displayed with the text 'GEPLAATST DOOR: HENK OVINK WATERGEZANT WO 8 APR'. The main article title is 'NEDERLAND IS KOPLOPER EN VOOROP LOPEN IS EEN PLICHT'. Below the title, it says 'Opportuniteit' and 'Het World Economic Forum Global Risks Perception Survey biedt zicht op een weg vooruit. WFF laat zien dat de impact én frequentie van toekomstige risico's'. On the right, there are two article teasers: 'MEEST BEDISCUSSIEERDE BIJDRAGEN' with the title 'HOE KRIJGEN EN HOUDEN WE STEDEN CONCURREREND?' by Charlot Tong, and 'HOE LATEN WE EEN STAD KLEINER GROEIEN?' by Charlot Tong.

Bijdrage van watergezant Henk Ovink op www.wijmakennederland.nl

Opgave #05 Integreer technologie en ruimte

[Als 'Stuur digitalisering' op de longlist van het Openingsbod 15-1-2015]

Digitalisering is een van de meest ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen waar we voor staan. Maar, *Nederland Netwerkland*, waarop ligt de nadruk in de digitaliseringsopgave? Welke invalshoek verdient prioriteit? De kansen voor een slimmere organisatie van stad en mobiliteit, waar minister Schultz van Haegen op wees tijdens de startbijeenkomst? Of moeten we eerst beter leren omgaan met data en het eigendom goed organiseren, zoals Marleen Stikker benadrukte tijdens de pre-startbijeenkomst half december (“if you can’t open it, you don’t own it”)? De Raad voor leefomgeving en infrastructuur (Rli) noemt vijf ‘urgente beleidsvragen’: over het publieke belang van data-infrastructuur, de impact van data op waarden, de organisatie van het maatschappelijk debat, het effect van technologische ontwikkeling op ruimtelijke ordening en infrastructuur, en de veranderende rol van de overheid (lees [hier](#) het Rli-advies en bekijk [hier](#) het verslag van de conferentie *Connecting the Dots*). Tijdens ‘Jaar van de Ruimte on Tour’ in Loppersum kwam herhaaldelijk de behoefte naar voren aan open data, en niet alleen in relatie tot de aardbevingschade. We willen gebruikers van de ruimte beter bij de ruimtelijke ontwikkeling betrekken. Daar hoort ontegenzeggelijk bij dat de gebruikers kunnen beschikken over de benodigde kennis.

De Rli wijst er ook op dat innovaties als vertical farming, eenvoudig aanpasbare ruimtes of elektrische auto’s niet alleen van digitalisering afhangen. Technologische ontwikkeling is meer dan digitalisering en lijkt een groot effect te hebben op de mondiale economische structuur. *Nederland Productieland*, wat kan bijvoorbeeld de integratie van technologie in de maakindustrie betekenen voor de de Nederlandse economie en het productielandschap?

Integreer technologie en ruimte

Technologische innovatie is een drijvende kracht van de verandering in de samenleving. Dus ook van de verandering in de stad en het landschap. We hebben de kansen en de risico’s die dat oplevert nog niet voldoende in beeld. Wat moet er gebeuren om alle relevante data openbaar toegankelijk te maken, en hoe ver kan je daarin gaan? Kunnen we voldoende anticiperen op de ontwikkeling van de technologie en wat deze kan betekenen voor de mobiliteit, de bouw, de economische structuur – en hoe kunnen we met ruimtelijk handelen de technologische innovatie stimuleren?

**Agenda
Stad**

Stad & data

**Statement van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur:
“De versnelling in de ontwikkeling van ingrijpende technologische innovaties zal de fysieke en virtuele ruimte sterk verweven, netwerken integreren en onze leefomgeving adaptiever maken.”**

Ontwikkelingsprincipe #01 Vergroot de leefbaarheid

[Openingsbod 15 -1-2015] 'Goed wonen' is voor velen het eerste criterium waarop ze hun voorkeuren voor de ruimtelijke inrichting baseren. Mensen wensen een gezonde, betaalbare en veilige woonomgeving. Niemand wil dat stadswijken of krimpende dorpen als kansloos worden weggeschreven. Landschap, erfgoed en stedelijke voorzieningen bieden kansen om identiteit te geven of vast te houden. Maar er ligt ook een directe relatie met andere maatschappelijke opgaven. Die leiden vaak tot noodzakelijke ruimtelijke projecten, gericht op de lange termijn. Daarin is altijd een balans nodig met de plaatselijke leefbaarheid, zowel in de voorbereiding van zo'n project als in de uiteindelijke ruimtelijke inrichting.

Leefbaarheid is als ontwikkelingsprincipe onomstreden. Het begrip is te algemeen om debat op te roepen. Rond een concreet ruimtelijk project is dat heel anders. Dan lopen de discussies over de leefbaarheid nogal eens hoog op. Dit illustreert het politieke karakter van de ruimtelijke ontwikkeling. Hoe kunnen we maatregelen voor de lange termijn in verband brengen met de gevolgen op korte termijn? Hoe zorgen we dat ruimtelijke veranderingen met een belang voor het hele land niet ten koste gaan van de leefbaarheid op lokaal niveau? En vooral: wat hebben we daarvoor over?

Vergroot de leefbaarheid

'Goed wonen' is voor velen het eerste criterium waarop ze hun voorkeuren voor de ruimtelijke inrichting baseren. Mensen wensen een gezonde, betaalbare, mooie en veilige woonomgeving. Landschap, erfgoed en stedelijke voorzieningen bieden kansen om identiteit te geven of vast te houden. Het vraagt om zorgvuldigheid in stedenbouw en landschapsontwerp, maar dat niet alleen. Hoe brengen we die waarden in verband met de grote ruimtelijke programma's en projecten waar de maatschappelijke opgaven aanleiding toe geven? Wat hebben we daarvoor over?

Judith Lekkerkerker @jlekkerkerker · 30 mrt.
Mary-Ann Schreurs (weth Eindhoven): Tuinstad is briljant concept, definieert gezamenlijkheid & staat voor veel dingen die ons gelukkig maken

Judith Lekkerkerker @jlekkerkerker · 30 mrt.
En Pieter Tordoir laat eigenlijk zien dat NL 1 grote tuinstad is! #jvdr2015 (maar hij zegt ook wat anders... segregatie in samenhang)

RETWEETS
4

21:20 - 30 mrt. 2015 · Details

Ik woon in een wolkenkrabber. Er is bijna geen geluid. Alleen hoor je soms een vogel fluiten. Als je naar buiten kijkt, lijkt het alsof je in de wolken zwemt. Toch is het eng zo hoog, dan ga ik naar het park, dan gaat het gevoel misschien over.

Benthe, 8 jaar, uit de Wolkenkrabberstad.

Jaar van de Ruimte-kalender, 27 januari

Ontwikkelingsprincipe #02 Benut de maatschappelijke energie

[openingsbod 15 januari 2015]: Mensen verlangen meer dan vroeger feitelijke invloed op hun leefomgeving. Rechtszekerheid en inspraak zijn niet meer genoeg. Mensen hebben ruimte nodig om hun ambities te kunnen waarmaken. Die maatschappelijke energie kan een motor zijn voor de ruimtelijke ontwikkeling. Ruimtelijke plannen en strategieën kunnen daarop inspelen, ook bij de grote, nationale opgaven. De afgelopen jaren is aangetoond dat daar een verbindende en vernieuwende invloed van uit kan gaan. Want feitelijke invloed betekent ook gedeelde verantwoordelijkheid en samen maken.

Het benutten van maatschappelijke energie is als ontwikkelingsprincipe verre van vrijblijvend. Kleinschalig initiatief draagt bij aan de oplossing van grote vraagstukken. Als mensen zelf voedsel verbouwen of energie opwekken, ontstaat het noodzakelijke bewustzijn over waar voedsel en energie vandaan komen. Dat legt een maatschappelijke basis onder grotere veranderingen. Start-ups van ondernemers met ambitie zijn onmisbaar in een innovatieve kenniseconomie, maakte Neelie Kroes duidelijk tijdens de startbijeenkomst in Amsterdam. Bij 'Jaar van de Ruimte on Tour' in Loppersum was Peter Kuenzli, kwartiermaker voor de Rijksdienst voor het Noorden, even duidelijk. De aardbevingsschade in het gaswinningsgebied is zo enorm, dat de stads- en dorpsvernieuwing niet genoeg heeft aan een planmatige aanpak. Planmatige vernieuwing is ook nodig, maar deze operatie kan alleen slagen als de

overheid daarnaast mensen in staat stelt het heft in eigen handen te nemen.

"We zijn nu aan zet, om te voorkomen dat volgende generaties ons verwijten het waardevolle landschap te hebben verkwanseld."
Gedeputeerde Tjeerd Talsma (Noord-Holland) bij het afscheid van Jandirk Hoekstra als provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit ([lees hier het verslag](#))

Kleinschalig initiatief en de grote 'systeemwereld' zitten elkaar te vaak dwars. Dat is aan twee kanten contraproductief. Ze hebben elkaar nodig en vullen elkaar aan.

"Nergens is de vrijheid zo sterk van bovenaf gepland als in Nederland"
Statement uit de deelsessie Planningscultuur Nederland-Vlaanderen, startbijeenkomst Jaar van de Ruimte, Amsterdam 15-1-2015

Benut de maatschappelijke energie

Mensen verlangen meer dan vroeger feitelijke invloed op hun leefomgeving. Ze hebben ruimte nodig om hun ambities waar te maken. Die maatschappelijke energie is een motor voor de ruimtelijke ontwikkeling. Een onmisbare motor, ook bij de grote nationale opgaven, want kleinschalig initiatief vormt de maatschappelijke voedingsbodem voor grotere transformaties. Er gaat een verbindende en vernieuwende invloed van uit. Van overheden en andere grote partijen in de ruimtelijke ontwikkeling vraagt dit ontwikkelingsprincipe meer dan 'ruimte laten'. Het is aan hen om mensen daadwerkelijk in staat te stellen initiatieven te ontplooiën, bijvoorbeeld door kennis en verantwoordelijkheden te delen en flexibiliteit te tonen in de grootschalige systemen en structuren. Maar in hoeverre vraagt het ook om inhoudelijke regie van de overheid? Is er een gemeenschappelijk toekomstbeeld nodig, en hoe komt dat dan tot stand?

Ontwikkelingsprincipe #02 Benut de maatschappelijke energie (2)

In bovenstaande formulering is ook de vraag naar de **regie door de overheid** bij dit ontwikkelingsprincipe betrokken. De samenleving is energiek genoeg, maar een zekere mate van collectiviteit is wel nodig om doelgericht te werken en de publieke waarden overeind te houden. Veel gebiedsontwikkeling is eigenlijk middle-up-down, aldus Edwin Verdurmen van het Arnhemse architectuurcentrum CASA in [een blog](#) op de Jaar van de Ruimte-site.

Welke publieke waarden en doelstellingen zijn in het spel en welke verantwoordelijkheid neemt de overheid

daarin – en op welk niveau: lokaal, provinciaal, nationaal of Europees? Is de overheid te bescheiden geworden?

Statement van Omniplan naar aanleiding van het Themacafé Wie Maakt Nederland, 2 april 2015:

“Nederland wordt steeds meer door particulieren gemaakt. De overheid wordt (bewust) reactiever. Laat passie en visie van nieuwe ruimtelijke plannen samenkomen. Wees als ontwikkelaar oprecht en voorzie in bestaande behoeften. Dan kan en mag er best een goede boterham verdiend worden.”

Ontwikkelingsprincipe #03 Behoud en creëer landschappelijke waarde

[Openingsbod 15 januari 2015]

Culturele waarde

Het landschap is een cultuurlandschap, door mensen gemaakt. In de steden zijn cultureel bepaalde tijdslagen zichtbaar. Elke ruimtelijke ingreep is ook een culturele ingreep. Maar bij puur functionele ontwikkelingen (zoals veel bedrijventerreinen) is dat culturele gehalte mager. Die worden al gauw lelijk gevonden. Nieuwe ontwikkelingen kunnen inspelen op de historie en de gebiedsidentiteit, maar ook nieuwe, eigen betekenissen aan de omgeving toevoegen. Wat is ervoor nodig om bijzondere kwaliteiten te behouden en het culturele gehalte van nieuwe ontwikkelingen (bouwprojecten en landschapsprojecten, groot en klein) over de hele linie op te krikken?

De landschappelijke kwaliteit wordt gemist in het openingsbod, bleek bij een bijeenkomst van Groenblauw Nederland op 5 maart. Er is alle aanleiding om dit expliciet op te nemen als ontwikkelingsprincipe: de zorg om bij alle veranderingen in het landelijk gebied het 'landschappelijke kapitaal' te behouden of te vergroten. Want veel van de opgaven hebben zonder meer consequenties voor het landschap, ook nu het tijdperk van de grote stadsuitbreidingen achter de rug lijkt. Denk alleen al aan de energietransitie en de wateropgave. Het landschap zou minder 'bedacht' moeten zijn, klonk het in Loppersum, zodat het beter begrepen en beleefd kan worden. Behoud van landschappelijke kwaliteit is één, ontwikkeling van nieuwe landschappelijke kwaliteit is een tweede, maar een leesbaar landschap kan de transformatie wel helpen aansturen. Wie zorgt daarvoor, wie voelt zich verantwoordelijk voor het landschapsbehoud of -ontwerp: de opschalende boer, het windenergiebedrijf, de natuurbeheerder, de overheid (en welke dan)...?

Theo Baart @theobaart · 6 apr.
@jvdr2015 @ruimte2015 Op weg door NL. Terugblik op Vierde Nota en Vinex: Ooijpolder voor het Jaar vd Ruimte

← ↻ 4 ★ 1 ...

Behoud en creëer landschappelijke waarde

Het landschap is een cultuurlandschap, door mensen gemaakt. In de steden zijn cultureel bepaalde tijdslagen zichtbaar. Elke ruimtelijke ingreep is ook een culturele ingreep. Nieuwe ontwikkelingen kunnen inspelen op de historie en de gebiedsidentiteit, maar ook nieuwe, eigen betekenissen aan de omgeving toevoegen. Dat speelt in de stad, maar zeker ook in het landschap, en niet alleen bij wie er zelf woont. Wat is ervoor nodig om bijzondere kwaliteiten te behouden en het culturele gehalte van nieuwe ontwikkelingen op te krikken? En wie voelt zich daarvoor verantwoordelijk?

Ontwikkelingsprincipe #04 Hergebruik vrijgekomen ruimtes

Herbestemming speelt geen hoofdrol in de gesprekken rond het Jaar van de Ruimte tot nu toe. Niet omdat men er geen belang aan hecht. Integendeel: de opgave staat helder op het netvlies. Misschien nadert de fase van innoveren en discussiëren haar eind en is de fase van simpelweg doen aangebroken. Er zijn talrijke voorbeelden van succesvolle herbestemming en de juridische mogelijkheden zijn verruimd. Productie- en innovatiemilieus zijn gebaat bij de transformatie en herstructurering van bestaande stedelijke structuren, bleek uit de deelsessie daarover bij de startbijeenkomst op 15 januari.

Zijn we werkelijk zo ver? Zit herbestemming inmiddels in de vezels van de plannings- en bouwcultuur, of blijven er inspanningen nodig om de kansen van herbestemming optimaal te benutten?

‘B.Amsterdam’, het voormalige hoofdkantoor van IBM, stond elf jaar leeg. Uit het beeldessay van de Ruimteverkenning door Margriet van Vianen.

[Bekijk hier het volledige beeldessay.](#)

[ongewijzigd t.o.v. openingsbod 15 januari 2015]

Hergebruik vrijgekomen ruimtes

Ruimtelijke ordening stond jarenlang in het teken van de nieuwbouw. Inmiddels hebben we ook te maken met een grote voorraad vrijkomend vastgoed in stedelijk en landelijk gebied, soms geclusterd in woonwijken, winkelcentra of kantoor- en bedrijventerreinen die hun markt kwijt zijn. Langdurige leegstand kan negatieve gevolgen hebben voor de omgeving. Soms kunnen we dat voorkomen, bijvoorbeeld met tijdelijk gebruik, maar soms zal sloop onvermijdelijk zijn. Blijven we in deze situatie bijbouwen voor nieuwe ruimtebehoefte of kunnen we bestaande bebouwing beter gebruiken? Kunnen we bij nieuwbouw prioriteit geven aan kavels van te slopen lege gebouwen? Ook in de infrastructuur liggen kansen bij een betere benutting: veel knelpunten kunnen worden opgelost met een beter gebruik van bestaande verbindingen.

Ontwikkelingsprincipe #05 Smeed coalities

[Openingsbod 15 januari 2015]

Sinds de financiële crisis vindt integrale gebiedsontwikkeling vaker plaats door coalities van gebruikers, beheerders en exploitanten; partijen die na de ontwikkeling ook het gebiedsbeheer op zich nemen. Het zijn publiek-private coalities van partners die iets willen en elkaar sterker maken. Elk vanuit eigen doelstellingen, ambities, verantwoordelijkheden en middelen. Van buurtcoöperaties tot netwerken voor gebiedsagenda's en nationale landschappen: ook regionaal en nationaal bestaan zulke 'tafels' voor ruimtelijke investeringen. Kennispartijen hebben daar een toenemende rol in. In de toekomst zal het, meer dan nu, ook gaan om coalities die ketens of kringlopen delen, dus energie of grondstoffen uitwisselen.

De *call for blogs* die RUIMTEVOLK uitschreef rond het toekomstperspectief 'Nederland Kringloopland' leverde enkele verrassende reacties op. Natuurlijk vraagt een circulaire en biobased economie om technologische innovatie, die in de fysieke omgeving zijn beslag krijgt. Maar de blogs maken duidelijk dat er óók verbanden liggen met [het fiscale stelsel](#), met [de betrokkenheid van bewoners bij de stadsontwikkeling](#), en met de kwaliteit van de [natuur](#). De [polder van Biesland](#) bewijst dat. Zulke waarnemingen geven dit vijfde ontwikkelingsprincipe meer reliëf. Een doelmatige aanpak van veel maatschappelijke opgaven vraagt om aanpassingen in de fysieke omgeving. Ruimtelijke kansen kunnen daar zelfs sturend in zijn.

Maar met ruimtelijk beleid alleen redden we het niet.

Ruimtelijke ordening is de afgelopen jaren niet zo richtinggevend geweest als in de tweede helft van de twintigste eeuw, toen het ruimtelijk beleid ondersteund werd door soms uitgebreide financiële regelingen. Ze was eerder volgend en soms zelfs remmend, als

verordeningen en bestemmingsplannen vernieuwing tegenhielden. Zo missen we heel veel kansen. Dat pleit voor nieuwe coalities, ook met partijen buiten het ruimtelijke domein (zoals het onderwijs, zorginstellingen of ontwikkelaars van nieuwe technologieën).

Smeed coalities

Sinds de financiële crisis vindt integrale gebiedsontwikkeling vaker plaats door coalities van gebruikers, beheerders en exploitanten; partijen die na de ontwikkeling ook het gebiedsbeheer op zich nemen. Het zijn publiek-private coalities van partners die iets willen en elkaar sterker maken. Elk vanuit eigen doelstellingen, ambities, verantwoordelijkheden en middelen. Van buurtcoöperaties tot netwerken voor gebiedsagenda's en nationale landschappen: ook regionaal en nationaal bestaan zulke 'tafels' voor ruimtelijke investeringen. Kennispartijen hebben daar een toenemende rol in. In de toekomst zal het, meer dan nu, ook gaan om coalities die ketens of kringlopen delen, dus energie of grondstoffen uitwisselen. Zijn deze coalities voldoende in staat om antwoorden te formuleren op de maatschappelijke opgaven van deze tijd? Of hebben we ook nieuwe coalities nodig met partijen en beleidsvelden buiten het ruimtelijke domein?

Acties en actiehouders

Acties vormen de lifeline van het levend Manifest 2040. Tijdens de slotbijeenkomst op 15 december 2015 in Amersfoort verwachten we vijftien actiehouders op het podium. Wie dat zijn, zal in de loop van 2015 blijken. We zoeken partijen die opgaven op een veelbelovende manier aan elkaar knopen (zowel de ‘onvermijdelijke’ maatschappelijke opgaven, als de ruimtelijke en organisatorische opgaven die als ontwikkelingsprincipe zijn geformuleerd). Naar voorbeeld van Mozaïek Brabant ([lees hier](#)) kunnen lokaal, regionaal of nationaal ‘families van opgaven’ worden gedefinieerd. Het spreekt lang niet altijd vanzelf dat de opgaven die samen een familie vormen, ook dezelfde kant opwijzen. Hier komen ook de politieke waarden weer in het spel.

Het aardbevingsgebied in Groningen biedt zicht op zo'n nieuwe praktijk, bleek op 8 april in Loppersum. De omvang van deze grootste stads- en dorpsvernieuwingsopgave van het land is enorm. 35.000 woningen moeten worden hersteld en 90.000 versterkt. Dat is veel meer dan een bouwtechnische opgave. Er klonken waarschuwingen voor een versnelde bevolkingskrimp na uitkoop door de NAM, en

voor verlies van identiteit en landschappelijk kapitaal als ‘verbunkering’ en sloop leiden tot aantasting van erfgoed. Er is een nieuw economisch perspectief nodig: waar verdient het aardbevingsgebied in de toekomst zijn geld mee? Bovenal ligt er de vraag naar vertrouwen. ‘Er wonen hier mensen voor wie het huis geen thuis meer is’, zei geograaf Mark Sekuur op het podium in Loppersum. Voorwaar een familie van opgaven, waaruit een nieuwe praktijk kan groeien die ook van waarde is in minder getroffen gebieden.

[lees hier](#) het verslag ‘De les van Loppersum’

Zo zien we ook andere praktijken voor ons die we graag zouden verwelkomen als actiehouders bij de slotbijeenkomst van het Jaar van de Ruimte. Als schot voor de boeg dit lijstje van vijf:

1. Het aardbevingsgebied in Groningen: de grootste stads- en dorpsvernieuwingsopgave van het land.
2. De cleantechregio Apeldoorn-Deventer-Zutphen, waar de confrontatie tussen de ruimtelijke consequenties van de energietransitie en de bestaande landschappelijke kwaliteit op de agenda staat.
3. IBA Parkstad, waar ruimtelijke herstructurering als culturele activiteit beoefend wordt.
4. Healthy Urban Living in de regio Utrecht, met het perspectief van de gezonde mens als vertrekpunt.
5. Smart city Eindhoven/Brabantstad, waar de overheden een bewust ICT-beleid voeren, gericht op koploperschap in de informatiesamenleving.